

Kusper Judit

A posztmodern próza és tanításának lehetősége Dragomán *György Máglya* című regényének tükrében

I.1. A posztmodern prózafordulat

Az európai és az amerikai prózai törekvésekkel harmóniában a magyar irodalomban is a 90-es évek végén, a 2000-es évek elején jelentkezett az az újabb prózafordulat, mely a posztmodern irodalom átértelmezésére készíti mind az alkotókat, mind a befogadókat. A társadalmi, politikai, kulturális változások visszhangra találtak az irodalom poétikai szintjén is, melynek hatására előtérbe kerültek a posztmodern belső ellentmondásai, s ezzel együtt nyilvánvalóvá vált a formai kísérletként értett (főleg amerikai) fikciós próza anakronisztikus mivolta. A magyar prózairodalom reflexiói igen hasonlóak voltak a nyugat-európai és az amerikai törekvésekhez, ez részben a 80-as évek megkésetttségét maga mögött hagyó, immár egyidejűleg futó prózapoétikai törekvéseknek, másrészt a közel azonos társadalmi, kulturális háttérnek is köszönhető. Ahhoz, hogy megértsük e változások mibenlétét, tekintsük át röviden a posztmodern irodalom fázisait, formációit.

A magyar szakirodalom¹ a posztmodern három fázisát különíti el:

- Az első posztmodern szövegekben hangsúlyos szerepet kap az önreflexió és az önmagát író szöveg jelenléte, mind a nyelv, mind az általa teremtett szubjektum (ön)ironikus pozíciót állít fel, ezáltal létrehozva a jelentések disszeminációját, a szerző szerepe megkérdőjeleződik, szerepüket vesztik az ún. „nagy elbeszélések”, s ugyancsak elbizonytalanodik a valóság, a referencialitás és a szubjektum fogalma. E szólam képviselője *Ottlik Géza Iskola a határon* című műve (szöveg önreflexív jellege) vagy *Weöres Sándor Pszichéje* (újraírás jelensége, fiktív szerző), de ide sorolható *Tözsér Árpád*, *Baka István*, *Orbán Ottó* költészete, prózairóink közül *Bodor Ádám*, *Gion Nándor*, *Bánki Éva*, *N. Tóth Anikó* művei vagy a népszerű áltörténelmi regények *Darvasi László*, *Háy János*, *Márton László* és *Láng Zsolt* tollából.

¹A posztmodern irodalom „korszakolásához” Németh Zoltán struktúrájára támaszkodtam. Lásd: Németh Zoltán (2012): *A posztmodern magyar irodalom hármas stratégiája*. Kalligram Kiadó, Pozsony.

- A második vagy aferenciális posztmodern a neoavantgárd felől értelmezi újra a szépirodalmat: poétikailag itt válik hangsúlyossá az „aferencialitás, vagyis az önmagára vonatkoztatott, öntükröző szöveg poétikája, amely kizárja a valóság és a realizmus kategóriáit érdeklődési köréből”. (Németh, 2010) Költészete deretorizált, depoetizált, mind a lírában, mind a prózában egyre nagyobb szerepet kap az intertextualitás, az újraírás és a palimpszeszteszerűség. Fontossá válnak a nyelvi poénok, a stílusimitáció, az irónia és a stíluseklektika, a második posztmodern szövegeinek középpontjában a nyelv és szöveg áll, e formációhoz sorolható *Esterházy Péter* legtöbb regénye, *Garaczi László*, *Hazai Attila* prózái, *Kukorelly Endre*, *Tandori Dezső*, *Oravecz Imre*, *Kovács András Ferenc*, *Parti Nagy Lajos*, *Varró Dániel* lírája. Legismertebb alkotásai talán a maszkos identitásjátékok (*Esterházy Péter* Csokonai Lilije, *Parti Nagy Lajos* Sárbogárdi Jolánja vagy *Kovács András Ferenc* Jack Cole-ja).

- A harmadik vagy antropológiai posztmodern a tanulmány elején jelzett kulturális fordulat eredménye. Elsősorban a hatalom kérdésköre izgatja, a másik vagy a másság fogalomrendszere, a fikció és a referencialitás határán mozog, így – az előző két formációhoz képest – igen erős a művek konkrét, világba nyúló irányultsága. Sokszor identitásproblémákkal néz szembe, előléphet politikai attitűdje, önéletrajzi referencialitása. Ide sorolható *Tandori Dezső* és *Erdős Virág* lírája, *Borbély Szilárd*tól a *Halotti pompa* vagy a *Nincstelének*, *Oravecz Imre* Szajla-regényei, *GreCsó Krisztián* és *Dragomán György* regényei, de ide sorolhatók a női identitással foglalkozó posztmodern szövegek is, pl. *Tóth Krisztina*, *Szabó T. Anna*, *Rakovszky Zsuzsa*, *Karafiáth Orsolya*, *Kiss Judit Ágnes* művei.

1.2. Prózairók a 2000-es évek első két évtizedében

Az elmúlt két évtized irodalmát így alapvetően a posztmodern harmadik formációja határozza meg, melynek egyik legmarkánsabb nyitánya 2000-ben *Esterházy Péter* *Harmonia caelestis* című nagyregénye (annak is kifejezetten a második része), mely egyben a „nagyregény” műfaját is újratertemti. A mű első része számozott mondatokból, mikrotörténetekből áll, hősei közül pedig mindenki Édesapámként jelenik meg (így nyitva meg egyszersmind az évtized aparegényeinek sorát is). A második rész referenciális szólásával, hosszabb elbeszélő szakaszaival behelyezkedik a kényelmes történetmesélésbe, akárcsak a regény „újraírása”, a 2002-ben megjelent *Javított kiadás*, melyet egy erőteljes referenciális igény (az apa ügynökmúltjának napvilágra kerülése) hívott elő.

Esterházy nagyregényét számos, az új poétikai jegyeket mutató epikai alkotás követte, hol kispikái, hol nagyepikai változatban. Az ezredforduló táján szinte újszerűnek tűnő nagyregény csak fokozatosan tudta visszahódítani olvasótáborát, de a lendület inspirálásáról a kiadók és az újonnan alapított irodalmi díjak (Aegon-díj, Libri-díj) is gondoskodtak.

Rakovszky Zsuzsa több évtizednyi lírai életmű után 2002-ben jelentkezett először nagyregénnyel (*A kígyó árnyéka*), mely rögtön kivívta a közönség és a kritika egyöntetű elismerését. E regényében (ahogy a későbbiekben is) jól felismerhető finom, lírai prózanyelve, s nem mellékesen a különös történetek, a másság megértése iránti fogékonyság, mely a 2005-ös *A hullócsillag éve* és a 2011-es *VS* című regényét is áthatja. Női főhősei a múlt, a történelmi regények kontextusában bukkannak fel ugyan, ám a történelem, a kaland miliője helyett sokkal fontosabb szerepet játszik a szubjektum, önmaguk és a másik megértése, elhelyezése a világban. Az így kibontakozó mikrovilágok nőnek aztán monumentálissá, fogják körbe regényei hőseit. *Rakovszky* kiemelkedő alkotása a 2017-es *Célia* című regény, mely egy fiatal lány önkeresését, választási lehetőségeit mutatja be a közelmúlt kontextusába helyezve, a felnőtté válás kortárs problémáit boncolgatva. Mind igényes prózanyelve, mind korosztály-specifikus problémafelvetése miatt kifejezetten alkalmas középiskolai feldolgozásra.

Nádas Péter 2005-ös *Párhuzamos történetek* című, közel 20 évig írt, 1500 oldalas, háromrészes nagyregénye az évtized meghatározó irodalmi alkotása. Bár már az 1994-es *Emlékiratok könyve* is megelőlegezi a posztmodern harmadik formációjának poétikai teljesítményeit, a *Párhuzamos történetek* lapjain bontakozik ki igazán *Nádas* új hangja. A regény három könyve (*A néma tartomány*, *Az éjszaka legmélyén*, *A szabadság lélegzete*) a közelmúlt történelmét (1914–1989) választja háttérként, főleg német és magyar helyszínekkel, e térben és időben keverednek reális és fiktív események. A több szálon futó cselekményt vélhetően több narrátor közvetítésével ismerjük meg, így a szemléletmódok változtatásának következtében egyfajta semleges látásmód alakul ki.

Hasonló monumentalitás jellemzi *Spiró György Fogság* című, 2005-ben publikált nagyregényét. A mű főhőse, a gyengén látó Uri különös követségét, hosszú útját követhetjük nyomon a bibliai időkben, mígnem kibontakoznak a római, szentföldi, jeruzsálemi hétköznapiak, s tanúi lehetünk Uri Jézussal való találkozásának. A mű hőse itt is a történelmi-kultikus események hétköznapi tanúja, az ő (rossz) szemén keresztül ismerjük meg egy, a sorból mindig kilógó fiú beilleszkedési nehézségeit, traumáit, világlátását. *Spiró* regénye ugyancsak fontos és értékes darabja a 2000-es évek irodalmának, olvasása során a diákok reflektálhatnak saját, felnőtté válásukat kísérő nehézségeikre, megismerhetnek egy rejtett, titkos és ősi világot, mely éppen szimbolikus másságán keresztül kínálja fel az azonosulás és a megértés, feloldás lehetőségét. *Spiró* későbbi művei közül a nem kevés iróniával dolgozó, disztópikus világot felmutató 2009-es *Feleségverseny*, illetve a 2018-as *Kőbéka* szatirikus, keserű világa kínálhat érvényes válaszokat a középiskolás korosztály kérdéseire.

Ugyancsak a nagyregények sorát gazdagítja *Oravecz Imre* háromrészes Szajla-ciklusa, *A rög gyermekei*, melynek nyitódarabja a 2007-ben megjelent *Ondrok gödre*. A regényfolyamban egy Szajláról induló család sorsát követhetjük végig, ahol a klasszikus családregény narratív elemei keverednek a történelem mindmáig traumatikus, kibeszéletlen

eseményével, a 19-20. század fordulójának kivándorlási hullámával. A hegyek által körbezárt szűk völgy emberei mindig magukon hordozzák a természet által rájuk testált jegyeket, küzdelmük vére menő és mélyen átérezhető, a sodró lendületű regény pedig a maga zárt világát folyamatosan felkínálja az értelmezésre és átértelmezésre, kérdéseink, problémáink, traumáink aktualizálására. A regényfolyam második része, a *Kaliforniai fűrj* (2012) Amerikába kalauzolja olvasóit, majd a 2018-as *Ókontri* az óhaza reális és szimbolikus létéről igyekszik számot adni.

Rakovszky és *Oravecz* mellett *Borbély Szilárd* és *Tóth Krisztina* is lírikusként vált ismertté, majd *Borbély* drámaírói próbálkozás után rögtön nagyregénnyel, míg *Tóth Krisztina* először novellákkal, majd regénnyel jelentkezett. *Borbély Szilárd* 2013-as *Nincstelének. Már elment a Mesijás?* című regénye önéletrajzi fikciónak tekinthető, melyben egy kisfiú világlátását követhetjük nyomon a különös narratív technikáknak köszönhetően. Egy apró szatmári faluban az elbeszélő nyelvi, kulturális kompetenciái sajátos narratívát teremtenek, hol a számok bűvölete, hol a mitikus világmagyarázat segíti ki a fiút traumatikus élményeiből. *Borbély* minden szempontból hiteles, karcos prózája elénk tárja a vidéki világ szintelen-szagtalan világát tele színnel és szaggal, amit a mindent megélt kisfiú mikrovilága mutat be, egyformán élővé és intenzívvé válik akár a baromfiudvar képe vagy a tabuként létező szexualitás, a mély fájdalmak, a szegénység, az elvagyódás majd a folytonos visszavagyódás képei. Talán azt is állíthatnánk, hogy a mű gyerekelbeszélője naturalista módon, szenttelenül közvetíti az őt körülvevő világot, ám elbeszélésébe néha ellentmondások keverednek, az ábrázolt világ csak töredékes, így a megértés egésze elmarad, ahogyan az őt körülvevő felnőttek sem próbálkoznak világuk megértésével, sokkal inkább csak túlélésével.

Tóth Krisztina ugyancsak sikeres, érett lírai életmű mellett jelentkezett már 2004-ben első, *Fény, viszony* című prózakötetével, de az epikusi elismertséget a 2006-os *Vonalkód* hozta meg számára. *Tóth* kisprouzai köteteire jellemző az egyes írások (novellák, tárcák) között feszülő hol lazább, hol erősebb epikus, tematikus szál, mely a különálló opuszokat egészévé szerkeszti. Első novelláskötetét újabb, kiemelkedő jelentőségű írások követik (*Hazaviszlek, jó?* – 2009, *Pixel* – 2011, *Pillanatragsztó* – 2014, *Párducpompa* – 2017, *Fehér farkas* – 2019), novellái – műfaji megnevezésükhöz hűen – újdonságokat tartalmaznak a szó hétköznapi értelmében: nem történelmi távlatokat nyitnak meg, inkább a hétköznapi egyszerű hőseinek kérdései, problémái nyílnak ki szövegeiben, felvillantva a legapróbb részletek jelentésrétegeit és jelentőségét. Könyvei ezen apró képek szövedékei, melyekben hol fölfeslik, hol elrejtőzik az igazság.

Bár narratív technikájában hasonló, kompozíciójának egészét tekintve mégis sajátos alkotás *Tóth Krisztina* életművében 2013-ban megjelent regénye, az *Akvárium*. Finom ábrázolástechnikájának köszönhetően jelenvalónak érezzük az 50-es évek gangos, főzelékszagú világát, ahol a szereplők történeteinek keresztül szűrődik át a történelem, megértjük a fogyatékos Edu kálváriáját és tragédiáját anélkül, hogy

a végletekig traumatizált történetet ismernénk meg. A regény női sorsokon keresztül mutatja be egy letűnt korszak bezártságát és tétovását, miközben szimbólumai szabad kezet adnak az olvasónak a jelentésteremtés mindig aktuális játékában.

A prózafordulat után induló nemzedék egyik első s jeles képviselője *Grecsó Krisztián*. Két verseskötet után a 2001-ben megjelent *Pletykaanyu* című novelláskötet hozta meg számára az elismertséget, majd sorra jelentek meg regényei: *Isten hozott* – 2005, *Tánciskola* – 2008, *Mellettem elférsz* – 2011, *Megyek utánad* – 2014, *Jelmezbál* – 2016, *Harminc év napsütés* – 2017, *Vera* – 2019. Műveit összekapcsolja egy hol valós, hol fikatív szimbolikus tér, az ország déli vidékének kisvárosi miliője, ahonnan a főhősök hol elvágódnak, eltávoznak, hol soha nem szabadulnak. Tematikusan többnyire a fiatal felnőttek s a felnőtté válás nehézségei artikulálódnak, összekapcsolódva a hatalom toposzával, a barátsággal, szerelemmel, magánnyal, otthontalansággal. Hősei folyamatosan önmagukat s világban való helyüket keresik, míg az olvasó megalkotja a maga narratíváját a mesterien összeépített részletekből. Különösen izgalmas narratív technika jellemzi a *Jelmezbált*, ahol az egyes fejezetek mozaikdarabjai önálló történetként is megállják a helyüket, ám a valódi jelentés csak a történetszálak összefonódásának kontextusában jelenik meg. Új hangot képvisel legutóbbi regénye, a *Vera*, ahol – az eddigi művektől eltérően – egy kislány főhős útját s kálváriáját követhetjük végig. A *Vera* – talán valamelyest *Tóth Krisztina Akváriumához* hasonlóan – úgy idézi meg a 80-as évek vidéki világát, hogy közben folyamatosan ellenpontosódik a történet, s nem a társadalmi-történelmi háttér válik fontossá, sokkal inkább annak szimbolikus-allegorikus tette, az örökös elhallgatás, elfedés, hazugság. *Grecsó* regénye olyan kérdésekre kínál választ, melyek a mai tizenéves olvasót is foglalkoztatják, így mindenképp számíthat e korosztály értő olvasására is.

Valószínűleg nem hibázunk, ha kijelentjük, hogy az utóbbi évek egyik legjelentősebb s legsikeresebb prózaírója *Dragomán György*. Első regénye, a 2002-es *A pusztítás könyve* ugyan viszonylag visszhangtalan maradt, ám a 2005-ös *A fehér király* nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi sikert is garantálta. A mű fikatív történelmi regénynek is tekinthető, egy 80-as évek végi diktatúrát jelenít meg, mely átszövi a főhős kislány, Dzsátá mindennapjait. A fiú értetlenül szemléli a hatalom (politikai, iskolai, családi) visszasságait, próbálja megfejteni a mögöttes jelentéseket, de csak önkényes mozgásokat talál a háttérben. Elbeszéléstechnikája rendkívül feszült, hosszú gondolatláncolatok követik egymást, végig fenntartva a hős és az olvasó izgalmét. *Dragomán* is alkalmazza a már többeknél tapasztalt műfaji keveredést: műve egyben elbeszélések füzére is, melyek a regény végére válnak szerves egésszé és egymás értelmezőivé. *A fehér királyra* rímel, ugyanakkor mintha annak másik oldalát mutatná meg *Dragomán* következő regénye, a *Máglya* (2014), mely már címének kiejtésével utal egy mágikus világ előhívására. A mű főhőse egy tizenéves kislány, Emma, aki a Dzsátához hasonló diktatúrában cseperedik, igaz, éppen annak lezárását éli meg. Ám, ahogyan láthatjuk,

a paradigmaváltások sem mindig egyszerűek, az emberek nehezen cserélik le eddigi szimbolikus értelemvilágukat, felejtik el sérelmeiket. A magánéletbe beszűrődő közélet, a fájdalmat és traumákat gyógyító mágia, az önmagára találó és múltját integráló, felnövő Emma története az utóbbi évek magyar irodalmának egyik legkiemelkedőbb regényét alkották meg. *Dragomán* 2015-ben az *Oroszlánkórus*, majd 2018-ban a *Rend-szerűjra* című elbeszéléskötetekkel erősítette meg a hatalom és a szubjektum viszonyát artikuláló hangot, mely írásainak egyik legfőbb sajátosságát adja.

1.3. A kortárs próza alkotói

Az utóbbi évek könyvsikerei rávilágítottak arra, hogy a posztmodern próza harmadik formációja (a poszt-posztmodern) képes jelentős és értő olvasótábor kiépítésére, kérdései releváns kérdések, alakzatai mind prózapoétikai, mind tematikus szinten működnek. Epikus alkotásai különböző műfajokat hívnak életre, jelentős történelmi-társadalmi érzékenységgel rendelkeznek, folyamatosan reflektálnak a szubjektum létesülésére, a hatalomhoz, mindenkori környezetéhez való viszonyára.

Az ezredforduló táján induló *Térey János Termann hagyományai* (1997) című művével vált ismertté és elismertté, majd a *Paulus* (2001) című verses regényével egy régi műfajt honosított meg s frissített fel a magyar irodalomban. E műfaji mintát követi a 2015-ös *A legkisebb jégkorszak*, mely az ironiát jócskán használva tárgyalt igazán komoly társadalmi, személyes témákat. Utolsó regénye a 2018-as *Káli holtak*, mely műfaji szempontból az író első prózaregényének tekinthető. A mű fiatal főhőse, Alex színész, aki különböző szerepei között csapong és hullámszik, miközben a színházi és filmes szerepek, maszkok (zombik, Hamlet, haramiák) mögött egyre kevésbé képes rátalálni saját arcára, hangjára.

Az utóbbi évtized kiemelkedő prózai alkotásai között tarthatjuk számon *Péterfy Gerely Kitömött barbár* (2014) című kötetét, mely *Kazinczy Ferenc*, *Angelo Solimán* és *Török Sophie* szövegein keresztül vezet minket a 18. és 19. század különös útvesztőiben. Ugyancsak itt kell megemlítenünk *Barnás Ferenc Másik halál* (2012), *Tompa Andrea A hóhér háza* (2010), *Fejtől s lábtól* (2013), *Omerta* (2017) és *Haza* (2020), *Kun Árpád Boldog Észak* (2013) vagy *Krasznahorkai László Báró Wenckheim hazatér* (2016) című művét.

Az utóbbi néhány év ugyancsak jelentős, újdonságokban is kiforrott hangokat szóltatott meg. Olyan szerzőkkel s műveikkel ismerkedhettünk meg, akikről, amikről még valószínűleg sokat fogunk hallani, s akiknek művei abszolút kortárs jellegüknél fogva (is) komoly, ugyanakkor könnyed és releváns olvasmányélményt kínálnak az ifjabb generációnak is. Mindenképp kiemelendő – a már fentebb tárgyalt szerzőkkel karöltve – *Szvoren Edina Az ország legjobb hóhéra* (2015) című novelláskötete és *Verseim* (2019) című elbeszéléskötete, *Jászberényi Sándor A lélek legszebb éjszakája* (2016) című kötete, *Szabó T. Anna Töréleszt* (2016) és *Határ* (2018) című elbeszéléskötetei, *Krusovszky*

Dénes Akik már nem leszünk sosem (2018) című regénye, *Milbacher Róbert Szűz Mária jegyese* (2016), *Léleknyavalyák* (2018) és *Angyali üdvözetek* (2020) című művei és *Mán-Várhegyi Réka Mágneshegy* (2018) című regénye.

A kortárs irodalmi művek hatása nehezen írható le történeti perspektívából, hiszen a szövegek s hatásuk performatív mivolta határozza meg jelenlétüket. A távlati rápillantás nehéz, sokszor lehetetlen, pusztán a jelenkori hatást, a kérdések és válaszok érvényességét tudjuk vizsgálni – egyidejű perspektívából. E kérdések és lehetséges válaszok előnye viszont éppen aktualitásukban, jelenvalóságukban rejlik, melynek segítségével a kortárs irodalmi alkotások is mindig utat találnak a jelenkor (még akár kezdő) olvasójához is, még akkor is, ha a művek középiskolai közvetítése folytonos s egyre jelentősebb nehézségekbe ütközik az alaptanterv és a kerettantervek rögzítettsége miatt.² E megértéshez kínál járható utat középiskolások számára is *Dragomán György Máglya* című regénye, melynek prózanyelve, narratív technikája, hőse s nem utolsó sorban komplex esztétikai értéke értékes párbeszédet lehetőségét nyitja meg. A későbbiekben a regény motívumainak s a fiatal korosztályt is megszólító kérdésköreinek bemutatására és elemzésére teszünk kísérletet.

II. *Dragomán György: Máglya*

II.1. *A regény jelentésrétegei*

„Ő személy szerint nem azért kockáztatta az életét, hogy hülyék parancsoljanak mindenkinek hülyeségeket, de ha mi magunktól akarunk hülyék lenni, akkor úgy kell nekünk. Akkor megérdemljük majd, hogy megint a nyakunkra üljenek, és ha megint az lesz itt, ami régen volt, azt magunknak köszönhetjük. A mi hibánk lesz.”³

A prózapóétikai fordulat utáni magyar posztmodern irodalom narratív technikáinak, tematikus kérdéseinek megértését igyekszik segíteni *Dragomán György Máglya* című regényének bemutatása, elemzése. A mű *Dragomán* harmadik regénye, 2014-ben, kilenc évvel a nemzetközi sikert hozó *A fehér király* után jelent meg.

Meg lehet-e tanulni a szabadságot? Hogyan érthetem meg az engem körülvevő világot, melyben árván bolyongok, s mely ezért is oly idegen? Kiben bízhatok? Ki és

² Az irodalmi művek iskolai feldolgozása az alig mozduló kánoni struktúrák, jelentéskanonok miatt is nehézségekbe ütközik, ezek felülírására tesz kísérletet többek között a konstruktivista irodalomtudomány. Erről bővebben lásd: Kispál Dániel (2019): Az irodalomtanítás válsága. A konstruktivista irodalomtudomány és az irodalomtanítás lehetséges kapcsolódási pontjai a 21. században. In: Kuser Judit (szerk.): *Acta Universitatis de Carolo Eszterhazy Nominatae Sectio Litterarum*, Líceum Kiadó, Eger. 21–30.

³ A fenti idézet forrása *Dragomán György Máglya* című regénye.

milyen áldozatot hozhat a változásért, az igazságért? Ilyen és ezekhez hasonló kérdésekre keresi a választ a *Máglya* tizenhárom éves főhőse, Emma, aki mind térben, mind időben egy félig létező, félig fikatív közegben mutatkozik meg. A helyszín egy meg nem nevezett ország, mely éppen elkergette diktátorát, a tábornok elvtársat, akit a televízió kamerái előtt lőttek le, az idő pedig az ezt követő képlékeny és forrongó néhány hónap, a rendszerváltás ideje, amikor a régi igazságok és szabályok már nem érvényesek, új szabályok (és így új igazságok) pedig még nincsenek, illetve igencsak megkérdőjelezhető tartalommal bírnak. A történet és a helyszín a romániai, 1989-es és 1990-es eseményeket idézi, ám nem véletlen, hogy nem a rendszerváltás történelmi dokumentumai kerülnek a középpontba. A névtelenségbe burkolózó ország és város éppen névtelenségének köszönhetően allegorikus helyé válik, mely minden olyan helyet jelképez, ahol ember embernek farkasa, ahol hatalmi játszmák folynak, s hazugságok határozzák meg a mindennapokat, s ahol eközben fiatalok, lányok és fiúk válnak felnőtté, s igekeznek emberré válni. A regény nem történelmi regényként bontakozik ki előttünk (persze annak sem lenne feltétele a dokumentarista jelleg és a fikció elhagyása), sokkal inkább egy adott történelmi-társadalmi miliő hatását vizsgálhatjuk egy kislány nézőpontjából, az ő felnőtté válásának tükrében. A külvilág kérdései sajátta szublimálódnak, amikor az elbeszélő saját kérdéseire keresi a választ, saját világában kíván rendet teremteni a világ mozaikdarabjainak helyretolása közben.

A regény narratívája Emma egyes szám első személyű megszólalásaira épít, így a próza naplószerűen árad, az események időrendben követik egymást, miközben a múlt megidézése az emlékezettechnikák alkalmazásával történik meg. Emma elbeszélését néhány helyen a Nagymama egyes szám második személyű, te-formájú visszaemlékezései szakítják meg.

Emma – és így a regény – nyelve lüktető, szikár prózanyelv, kerüli a fölösleges jelzőket, a hosszú, bonyolult mondat szerkezeteket. Mondatai rövidke vagy tagoltak, ritkák a többszörös alárendelések, logikájukra a mellérendelés vagy a sorrendiség jellemző, éppen ez teszi feszültté, szinte áradóvá az elbeszélést. (Pl.: „Nagymama nem törődik a karjára hulló olajcseppekkel, visszafordul az asztalhoz, összegyűrja a maradék tésztát, kinyújtja, abból is korongokat szaggat, megint marad egy kicsi, az már túl kevés lenne a szaggatáshoz, Nagymama összegyűrja, egy madarat formál belőle, az olajba dobja.” [308.]) Az így dagadó szöveg egyszerre idézi a gyermekelbeszélő gyereki, áradó szövegvilágát, ugyanakkor megidézi az epikai művek szóbeli hagyományozódásának szabályszerűségét is, a gondolatritmusra épülő szövegszervezést. A kimondás ütemét követik Emma mondatai is, így hozva létre a folytonos mesélés illúzióját, a közlés és elmondás, elmesélés igényét: nem a papírnak, egy zárt naplónak szánja történetét, hanem az elmondásnak, az átadásnak, s ezzel együtt a meghallgatásnak.

A mű negyvenkét, tagolt fejezetből áll, melyek egy határozott kronológiát követnek, téltől télig követjük végig Emma útját a Nagymamával való első találkozástól önálló

szubjektummal és akarattal rendelkező fiatal felnőtté válásáig. A kislány egy autóbalesetben elvesztette szüleit, így – közeli ismert rokona nem lévén – árvaházba kerül, ahol a számára teljesen ismeretlen, önmagát a nagymamájának nevező alak bukkan fel s kívánja elvinni, magához venni. Már az első fejezetben kibontakozik a helyszín és az idő, a Nagymama mágiához való viszonya és Emma önkeresésigénye, s mindez ráadásul leleményesen össze is fonódik: a dacos, poszttraumás stressztől szenvedő kislányt az öregasszony varázslatai nyugtatják meg, s hitetik el vele, hogy ő is tartozik valahová, nincs egyedül a világban, érdemes (vagy legalábbis nem lehetetlen) ezzel az idegen nővel távoznia e szomorú helyről. A Nagymama kávéscsészéjének zacca a három generáció arcát rajzolja ki, mely egyszerre abszurd, ám abszurdításában maga az igazság a tétován bolyongó lány számára. S itt bontakozik ki a tábornok elvtársat ábrázoló képek csupasz helyéből a regény ideje és helye, a felszabadultság eufóriája, mely a nyomasztó képektől való megszabadulásban artikulálódik, majd a múlt eltemetése, mely a regény címét máris értelmező máglyában jelenítődik meg. Az elégetett képek és feliratok üszkös darabjai még az intézet udvarán fekszenek, a kislányban megidézük a „vége, vége van, ollé-ollé” érzést, ugyanakkor a Nagymama varázslatára (szertartására) van szükség ahhoz, hogy valóban lezárja életének ezt a szakaszát, amikor egy elüszkösödött képkeretdarabot a kapun kilépve a háta mögé dob.

A cím egyik lehetséges értelmezése így nem váratott sokat magára: allegorikus szinten megidézi a múlt felszámolását, egyfajta tisztítóüzetet, melyben minden, ami rossz volt, elhamvadhat, helyet adva valami újnak, valami jónak. Ugyanakkor máris felkínálja azt a hangtani játékot, melyben a máglya elválaszthatatlan lesz a mágiától (s újra a szóbeliség, a kimondás dimenziójában járunk ezáltal), mind pszichológiai, mind a regény retorikai szintjén. A máglya, a nagy változásokat hozó tűz egyben varázslat is, de csak akkor, ha jó kezekbe kerül, ha a máglyát létrehozó vagy figyelő szubjektum képessé válik a varázslat megértésére és megélésére. A máglya és a tűz trópusa többször visszatér a regényben, mindig egy korszak lezárásának s egy új megnyitásának lehetőségét villantja fel, nem rejtve el azt sem, hogy hatalmas áldozatot kíván a máglya táplálása, hiszen az elégetett tárgyak, melyek a múlt egy-egy szegmensét, alakját (pl. a Nagypát) képviselik, már nem térnek vissza, megsemmisülnek, csak ezek elengedésének áldozatával képes a máglya lezárni a múltat, elüldözni a múlt szellemeit. A cím által megidézett másik jelenség, a mágia pedig a nyitófejezettől kezdve erőteljesen szervezi a regény szövegterét és retorikáját. A Nagymama első varázslatai rögtön kibillentik az olvasót a már éppen felépített történelmi regény vagy realista regény olvasói elvárásaiból, hiszen megemelik a fikciós küszöböt, így teret engedünk a mágikus realista regények vagy éppen a mesék, boszorkányhistóriák imaginárius világának.

A Nagymama mágikus világa rengeteg titkot rejt, ahová immár Emma is jogot kapott a belépésre. Az ellesett és megtanult varázslatok és trükkök lendítik át a lányt a hétköznapi traumáin, a kortárscsoporttal való konfliktusokon, a politika mocskán,

az első szerelmi történeteken. Sorsa összefonódik az őt körülvevő világ sorsával is (ahogy ez egy tisztességes fejlődésregénytől el is várható), allegorikus szinten ugyanolyan önmagát és új szabályokat kereső, mint a társadalmi közegek, melyben él. Ebben a világban minden érthetetlen és képlékeny, hiszen Emma új városba kerül, ahol valójában még legközelebbi hozzátartozóját, a nagymamáját sem ismeri, az ő és családja múltja csak lépésről lépésre bontakozik ki, épül fel egy hatalmas kirakósban. Minden epizód, fejezet, mozaikdarab azt a célt szolgálja, hogy ebben az idegen világban megtalálja a helyét, s emellett összeálljon nemcsak a saját, hanem a város igazságképe is, melyben – éppen az elhallgatásoknak és hazugságoknak köszönhetően – senki sem lát tisztán, s minden egyre zavarosabbá válik.

Ez az epikus szál határozatlan kitapintható, ugyanakkor fel is lazul, amikor – logikai vagy ok-okozati összefüggések nélkül – Emma életének apróbb-nagyobb jeleneteivel ismerkedünk meg. Aprónak csupán az egyik fő szál, a történelmi igazság keresése szempontjából tekinthető, ám a kislány felnőtté válása, az énkép kibontakozása szempontjából semmiképp. Zseniális zsánerképek bontakoznak ki, amikor Emma fürdőruhát próbál, gesztenyét vásárol, az első csókra vár, visszaszerzi ellopott hajgumiját, megeteti a hangyákat cukorral, vagy éppen összeszedi a zöld diókat, meg teszi a féltett tejkrémet stb. Ezek az epizódok segítik abban, hogy megtalálja saját hangját, megismerje saját testét, érzéseit, félelmeit, traumáit.

Csak lépésről lépésre bontakozik ki előttünk a valódi Emma, aki eleinte csak ősei tulajdonságaiból épül fel s szerez magának arcot, hangot. E szubjektumfelépítés kétségkívül a regény egyik legzseniálisabb megoldása. Emma tiszta lapként érkezik új otthonába, valójában család és barátok, múlt és tárgyi emlékek nélkül. Emellett az a (hazug) szimbolikus értelemvilág, mely eddig körülvette az embereket, ugyancsak megszűnt létezni a tábornok elvtárs kivégzésével, azaz még egy kollektív tudatba sem tud kapaszkodni, így csupán emlékről emlékre tapogatózva és önmagában újabb és újabb képességeket felismerve és kapva formálódik egy új Emma-arc. Édesanyja remek futó volt, aki abban a homályos múltban futni is tanította lányát, apja tehetséges festő volt, aki technikai ügyességét és látását örököltte lányára. A Nagyapa térképek iránti vonzalma megtanítja Emmát tájékozódni, illetve a Nagyapa Emma által megtalált és átadott térképe segítségével találja meg Pali bácsi az eltüntetett halottakat. A Nagymama pedig a varázslás és a jelen megváltoztatásának, a múlt lezárásának képességét adja át unokájának: az ő módszerei nyitnak ki neki egy új világot, építenek fel egy menedéket, ami megvédi a kislányt a külső és belső traumáktól. E mozaikokból valóban összeállhat egy személyiség – ám még nem lehet kész. A legnagyobb kihívást éppen az jelenti, hogy ezek az örökül kapott szubjektumrészek valóban sajátjává váljanak. Van velük ugyanis egy kis gond: nem működnek tökéletesen és problémamentesen, mindig hiányzik valami, ami teljessé tenné a képet. Még nem válogatott tájfutó, mint amilyen az édesanyja volt, a rajzolásban tehetséges ugyan, de nem tudja átlépni a korlátait, nem

mer igazán szabadon alkotni. A Nagyapa térképe sokat segített ugyan, de csak akkor ér el eredményt, ha ő maga rakja össze a múlt és jelen információit, s csak így képes megtalálni az ellopott iratokat is, illetve a Nagymamától tanult mágia is akkor válik valódi erővé, amikor saját képére tudja formálni.

A mágia elsajátítása egyfajta beavatás is, ahol a család idős, tapasztalt nőtagja átadja tudását a fiatal lánynak. Sok esetben csak praktikák öröklődnek: szerelmi „bájsütemény” készítése a kiszemelt fiúnak, apróbb bosszúságok elkerülése, az első menstruáció szer-tartása, távoltartó bájjal készítése stb. Ám már e bűbájoknál is érthetővé válik, hogy mindennek ára van, a varázslat fájdalmat, áldozatot követel, ám még így is kockázatos, hiszen egy kérés megfogalmazása soha nem egyszerű. Több példa is mutatja, hogy a varázslat ára kiszámíthatatlan és irányíthatatlan, s nem csupán a kérő fizet érte. Ilyen eset például a Nagymama egyik története, melyben Miklós életéért könyörgött, s ami be is teljesedett, de nem teljesen úgy, ahogy szerette volna. De ezt a sémát képezi le az az epizód is, melyben Emma a felelés elmaradásáért könyörög (meg is hozza a szükséges véráldozatot, amikor a körzöt az ujjába döfi), ám nem sejtí, milyen következményekkel jár ez a helyette felelő Gzsira nézve. A mágia ekkor még pusztán egy elsajátított eszköz Emma kezében, valami, ami könnyebbé teszi az életét, de kívülről érkezik, a Nagymama szabályai szerint működik. Akkor válik csupán sajátta és szubjektuma szerves részévé, amikor az életét, szubjektumát érintő kérdésekre keresi a választ. Ekkor egy időre el is engedi a varázslatot, holott tudja, mit lehetne tenni, hogyan tudná megoldani a lakatok leverését vagy a Nagymamát kízó vallatók semlegesítését, mégsem teszi meg, vár valamire, vagy önmagában ekkor rak össze valamit, hogy végül, a szükséges pillanatban valóban alkalmazni tudja a benne lakozó mágikus erőket, melyek ekkor már valóban őt szolgálják.

II.2. A regény kérdéskörei

Emma személyiségfejlődését nyomon követve számos kérdéskört, problémát és tematikus egységet érint vagy dolgoz ki a regény. Ezek hol valamelyik fő szál cselekményébe kapaszkodnak, hol az attól függetlenül mozgó epizódjelenetek egyikében kapnak hangot. Az alábbiakban ezek közül vázolunk fel néhányat.

II.2.1. Hatalom

Ahogy a bevezető fejezetet tárgyalása során is láthattuk, a regény terét és idejét meghatározó téma ezer szállal kötődik a hatalom fogalmához, annak traumáihoz. Ez egyrészt a tábornok elvtárs személyéhez köthető, aki, bár büntetését már elnyerte, s képei, jelmondatai megsemmisültek az eufórikus tűzben, mégsem tűnt el teljesen, hiszen az a szimbolikus értelemvilág, amit létrehozott, nehezen adja át a helyét egy új értelemnek – különösen akkor, ha az az új még nem született meg. A tábornok elvtárs valójában így ugyanolyan szellem, mint a Nagypapa (aki addig nem tud békében

nyugodni, míg minden, hozzá kapcsolódó tárgyat el nem éget egy hatalmas máglyán Emma és a Nagymama), csak nem családtagjai, hanem egykori pribékjei éltetik tovább (vagy még pontosabban, bennük él tovább), akik továbbra is rettegésben tartják az embereket. De ugyanúgy tovább él az új, önjelölt vezetőkben, akik semmivel sem jobbak, mint a régi rezsim diktátorai.

A hatalom artikulációját figyelhetjük meg a mindennapi emberek relációiban is, jelen van az iskolában, ami mint allegória a hatalom leképezéseként is értelmezhető. Jelentéssel ruházódik fel a tanár-diák kapcsolatban, hierarchiát alakít ki a diákok között, de még a magánéletbe, a szerelmi kapcsolatba is beszivárog. A hatalom tartja fogva a Nagymama emlékeit és nyelvét, de a hatalom természete irányítja Ivánka vagy Péter döntéseit is.

Ugyancsak a hatalom természete bontakozik ki a Nagymama múltidéző elbeszéléseiben, amikor a II. világháború alatti borzalmakról, zsidóüldözésről és megtorlásokról olvashatunk, s melyek Nagymama első elnémulásához és felejtéséhez vezettek.

Javaslatok a kérdéskör feldolgozására:

- Idézzük fel, a tanult irodalmi alkotások közül mely művekben artikulálódik a hatalom problematikája! Jelenítsük meg az egyén és a hatalom viszonyát pl. állóképben, keressünk a kapcsolatot leíró metaforát!
- Csoportmunkában alakítsunk ki párbeszédet ismert művek elnyomói és elnyomottjai és a *Máglya* hősei között, pl. Antigoné adjon tanácsot Emmának, Kolhaas Mihály (Sütő András: *Egy lócsiszár virágvasárnapja*), Bánk bán, Baradlay Jenő vagy Hamlet értelmezze az 1989-es romániai eseményeket!
- Keressünk a magyar- és világirodalomban a hatalmat tematizáló verseket csoport- vagy páros munkában, kulcsszavak megadásával! (Pl. zsarnokság, elnyomott, bujdosó, rab stb.) Kiadott verseskötetekkel vagy internetes kereséssel is gyakorolható.

II.2.2. Barátság, státuszok a kortárs csoporton belül

A mellékszereplők is, akár csak Emma, a felnőtté válás kihívásaival néznek szembe, döntéseiket ugyanúgy ütköztetik a hatalom képviselőivel, akár csak a főhős. Mégis megfigyelhető, hogy különböző szerepet töltenek be mikrotársadalmaikban, s e szerepek (sokszor álarcként) rájuk tapadnak, menthetetlenül azonosulnak perszónáikkal, ami megnehezíti a valódi baráti kapcsolatok kialakulását is. Emma számára éppen ezért nem a külső relációk jelentenek kapaszkodót, még akkor sem, ha sok esetben segítségére van némelyik kapcsolata. Az osztálytársai közül Olgival kerül a legközelebbi kapcsolatba, ám barátságuk nem igazán szoros, viszont az osztály többi tagjával még ennyire sem sikerül közös hangot találni. Krisztina, akit padtársául jelölnek ki, ellenségként tekint rá, a Nagyapát ért rágalmak miatt Emmára vetíti ki a bűnt, ami miatt ikertestvéré, Rékát megölték a rendszerváltást ünneplő tömeget ért sortűzben. Ám megtudjuk, hogy

a bűn kivetítése többszörös projekció eredménye, mellyel Krisztina saját lelkiismerét szeretné elhallgattatni, hiszen gyerekkorukban elhitette Rékával, hogy kettejük közül Réka a fiatalabb, aki így ezzel a hamis tudással halt meg. A barátságok létrejöttét így folyamatosan megakadályozza egy erősebb entitás, a hazugságok és az emberekbe hosszú évtizedek alatt plántált bizalmatlanság és gyűlölet.

Javaslatok a kérdéskör feldolgozására:

- Jelenítsük meg drámapedagógiai eszközökkel térben a szereplők közötti viszonyokat! Ki kihez áll legközelebb, kit akadályoz, ki áll a cél elérésének útjában? (Jól alkalmazhatók a pszichodráma, a családállítás pedagógiai módszerei.)
- Elevenítsük fel az új (iskolai) közeg nehézségeit tárgyaló olvasmányokat (pl. Ottlik Géza: *Iskola a határon*, Szabó Magda: *Abigél*, J. K. Rowling: *Harry Potter-sorozat*)! Találtak-e hasonló problémával a kortárs ifjúsági és YA-irodalomban? Jelenítsük meg szoborjátékkal a kortársközösség vagy az iskolai közeg miatt kialakuló problémákat, majd hozzunk létre a jelenséget leíró hasonlatokat vagy metaforákat az adott művekhez kapcsolódóan! Pl.: *Az iskola Gina számára olyan, mint...*, *Közleg Medve szemében egy...*, *Emma az új osztályban úgy érzi magát, mint...*

II.2.3. Szerelem

Ahogy az osztálybéli lányokkal, úgy a két fiúval, Ivánnal és Péterrel sem sikerül felépíteni a közös értelemvilágot. Iván felületes és nagyképű, apja hatalmának árnyékát használja fel saját identitása létrehozásához. Emmában valószínűleg csak az elbűvölhető idegent látja, akinek jó (valójában gonosz) heccekkel lehet imponálni. Nem sokban különbözik tőle Péter, az örökös ellenálló: ígéretes első szerelemnek tűnik, különleges fiú, egy sólyommal él, éjszakai randevúra hívja a lányt, akit teljesen elbűvöl a vagány srác. Az igazságkeresés helyett azonban elfogadja a hatalomra törő (és egy ideig úgy tűnik, hatalomra jutó) vasgyáriak korántsem problémamentes igazságfogalmát, ezzel felnyitva Emma szemét, aki ekkor (immár saját szubjektumát is megértve) látja meg a fiú sekélyességét.

Javaslatok a kérdéskör feldolgozására:

- Keressenek csoportmunkában Emma érzéseit leíró verseket! A fiúkkal való kapcsolatát leginkább jellemző metaforákat, költői képeket gyűjtsék ki, osszák meg a többiekkel!
- Egyéni munkában, az óra reflektáló szakaszában készítsék el Emma érzelmi változásainak színeképet! A regényben a lány érzelmi változásait követve válasszák ki a szerintük leginkább kifejező színeket, s ezekből készítsenek (absztrakt) képet! A kép vonalai is lehetnek statikusabbak vagy dinamikusabbak az érzelmi változásoknak megfelelően.

II.2.4. Hazugság, elhallgatás

Mind a társadalmi, politikai folyamatokat, mind a magánélet színtereit át- meg átszövi a hazugság és elhallgatás sűrű szövevénye. Az előző – majd az éppen formálódó – politikai rezsim az emberektől nemcsak az életlehetőségeiket lopta el, hanem az igazsághoz való viszonyukat is. Egyrészt maga a rendszer épült hazugságokra, másrészt – megfélemlítések és erőszak árán – elérte, hogy az emberek féljenek őszinték lenni, felejtsék el múltjukat, s a múlt és jelen ismerete helyett csak a besúgás hazug „igazságát” kínálták fel.

A történet traumatikus eleme, hogy az újonnan felálló s alig pár hónapja regnáló elit máris magáévá tette az elhallgatás, uszítás és hamis vádaskodás retorikáját, Ivánka apja, aki már a fél várost felvásárolta, nem sokban különbözik az elzavart zsarnokoktól. A hasonlóság s a hazugság tovább élése pedig akkor csúcsonyul ki, amikor fény derül az eltűnt dokumentumok hollétére.

Javaslatok a kérdéskör feldolgozására:

1. Csoportmunkában keressük meg a regény azon részeit, ahol a szöveg szervezőelvévé válik az elhallgatás és a hazugság! Rövid drámajátékban jelenítsük meg az elhallgatás pillanatát, majd egy „csapó”-jelenet után változtassuk át a hallgatást kimondássá! Figyeljük meg, mi okozhat nehézséget, miért könnyű vagy éppen nehéz kimondani az igazságot!
2. Idézzük fel a tanult művek segítségével, ismerünk-e olyan regény- vagy drámahőst, akinek életét meghatározta az elhallgatás (vagy akár a félreértés)! Csoportmunkában, kreatív írásként kidolgozhatnak rövid „átiratokat”, melyek átírják a hős sorsát az igazság napvilágra kerülése után. (Segítségként javasolhatunk szerzőt, korszakot stb.)

II.2.5. A Nagymama múltja, a múlt elbeszélhetősége

A regény különleges narratív megoldásai közé tartoznak a Nagymama múltidéző monológjai, melyekben Emmának meséli el egyes szám második személyben azokat az eseményeket, melyek az ő nagy felejtését előzték meg. A szöveg grammatikai szintje talányos, ugyanakkor mégis jól körvonalazható. A *te* formájú megszólítás nem a hallgatót, Emmát helyezi bele (saját maga helyett) a szövegbe, sokkal inkább az önmegszólítás eltávolító gesztusával találkozunk. Akárcsak az önmegszólító verstípus esetében, e narratív technikánál is a szubjektum megkétszerezésére, felbomlására gyanakodhatunk: az emlékező szubjektum eltávolítja magától a múltbéli, emlékként felidézett szubjektumot, külsővé teszi, így külső arccal is ruházza fel, annak érdekében, hogy kívülről lássa, az eltávolítás révén jobban megértse.

Mindaz, ami Emma életéből hiányzik, felbukkan a Nagymama múltjában: szerető szülők, igaz barátság Bertukával, tiszta első szerelem. Ám e pozitív értékek egy szempillantás alatt eltűnnek, minden megváltozik, más relációt kap a háborúban, amikor

az értelmetlen erőszak ugyanolyan szabadon garázdálkodik, mint a tábornok elvtárs regnálása, majd bukása idején, illetve a felálló új hatalom hajnalán. A megidézett traumatikusan emlékek ugyanakkor lehetővé teszik a felejtést és feloldást is, ami a Nagypapa szellemének elengedéséhez és a Nagymama mágiatanítói szerepének lezárásához is vezet.

Javaslatok a kérdéskör feldolgozására:

- Jelenítsük meg némajátékkal, pantomimmal a Nagymama által felidézett múltat! A jelenet legyen pergő, maximum 2-3 perces, a szereplők és események jelzésértékűek legyenek!
- Képzeld el, hogy a majdani Emma hogyan meséli el saját unokájának a vele történt eseményeket – a Nagymama önmegszólító módszerét használva! Csoportonként Emma életének egy-egy epizódját meséljék el!
- A Nagymamához kapcsolódik legerőteljesebben a regény mágikus realista narratívája. Korábbi tanulmányainkból idézzük fel e regénytípus jellemzőit! Kreatív írásfeladatban kísérletezzünk mágikus realista elbeszélésmód létrehozásával!
- Képzeld el, milyen lehet a mágiától megfosztott realitás és a realitás nélküli mágia a regény világában! Csoportmunkában meséljék el így a regény egy-egy fejezetét, beszéljék meg a különbségeket!

II.3. Összegzés

A felvázolt tematikus egységek mellett s velük szorosan összefonódva számos egyéb kérdés, problémakör is felvetődik a műben, melyek tanórai feldolgozás során is körvonalazhatók. Mindenekelőtt a már az elemzés során említett, a regényt mindvégig átszövő felnőtté válás témaköre több szempontból is érvényes válaszokat kínál kérdéseinkre (pl. a szülőkről való leválás problematikája, a test elfogadása, megismerése), de emellett ugyancsak összetett képként bontakozik ki az ember és a természet viszonya, a növények (pl. diófa) és állatok (pl. sólyom, hangyák) jelenléte és jelentése életünkben. Hangsúlyosan jelenik meg a női és a férfi szerepek értelmezése, a tabuk kimondásának lehetősége, a női hang artikulálódása. A regény az egyes szám első személyben megszólaló női főhőssel (és férfi szerzővel) *Flaubert*, *Weöres* vagy éppen *Esterházy* nyomdokaiba lép, a kibontakozó női szubjektum cizellált, pontos és eleven, a kislányságként a világra csodálkozó hang pedig egyedülálló professzionalizmussal jelenik meg a magyar irodalomban.

Láthatjuk, hogy egy kislány felnőtté válásának történetében monumentális tabló bontakozik ki, benne a történelmi regények hatalomtematikájával, a lányregények szerelmi kalandjaival, a kalandregények nyomozásával, az igazság vágyával, ugyanakkor a lélektani regények finom rezdüléseivel, érzékeny kérdéseivel, a posztmodern regény tabudöntő testtematikájával vagy éppen a fejlődésregények felfelé ívelő útjával. Ha ez nem lenne elég, végigkövethetjük a mesékre és eposzokra jellemző szüzsét is: a mű elején felbomlott rendet a főhős – hosszú út és nehéz próbák után – maga fogja helyreállítani,

felül fog kerekedni minden nehézségen, megérti önmagát, teljessé válik az út során. Emma történetét megismerve is ezt tapasztalhatjuk, amikor immár – a másokéból felépített – saját tudására támaszkodva sikerül „feltámasztania” Nagymamát s megérteni a világ aktuális folyását.

Felhasznált irodalom

- Kispál Dániel (2019): Az irodalomtanítás válsága. A konstruktivista irodalomtudomány és az irodalomtanítás lehetséges kapcsolódási pontjai a 21. században. In: Kúspér Judit (szerk.): *Acta Universitatis de Carolo Eszterhazy Nominatae Sectio Litterarum*, Líceum Kiadó, Eger. 21–30.
- Németh Zoltán (2012): *A posztmodern magyar irodalom hármassztratégiája*. Kalligram Kiadó, Pozsony.
- Németh Zoltán (2010): „Péterek” nemzedéke (A posztmodern prózafordulat értelmezéséhez). *Irodalmi Szemle*. 2010/7. sz.
- Letöltés: <https://irodalmiszemle.sk/2010/07/nemeth-zoltan-peterek-nemzedeke-a-posztmodern-prozafordulat-ertelmezesehez/> (2021. 04. 03.)